

Journal of Comparative Literature
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 13, No. 24, Summer 2021

**A Comparative Study of The Ten Little Indians and The Alphabet
of Death from the Perspective of Criminal Psychology ***

Esmaeil Najar ¹, Elaheh Gouran ²

1. Introduction

Agatha Christie (1890-1976), as one of the most prominent writers of crime fiction genre, has created many works that can be examined from the perspective of criminal psychology and criminology. One of her most difficult and complicated novels, in terms of plot, is the *Ten Little Indians*, which was originally published in 1939. This novel, like many other novels of Christie, raises this question that “Who is the murderer?” and with focalizing this question/suspension Christie keeps her audience attracted to story from the beginning to the end. The novel narrates the life of a murderer who invites his victims to a ceremony but secretly kills them. His victims have one experience in common: a murder. The central killer of this novel chooses his victims from characters who can be classified under the gray category. They have committed crimes in the past and due to their crimes, victims are left behind, yet these criminals have not been punished. Now, all these criminals are called as ordinary people on a mission outside the city’ they are going to be punished though none of them knows what awaits them. On the other side of this comparative study is the Iranian novel *The Alphabet of Death*, written by Mehrdad Morad and published in 2017. In this novel, Morad, with a similar style to

*Date received: 21/01/2021

Date accepted: 22/06/2021

1. **(Corresponding Author)** Assistant Professor of Drama, Department of Dramatic Literature, College of Art, Tarbiat Modares University, Terhan, Iran. E-mail: Najar@modares.ac.ir
2. MA student of Dramatic Literature, College of Art, Tarbiat Modares University, Terhan, Iran. E-mail: Elahe.gouran@modares.ac.ir

Christie, put this question in the core of his plot: "who is the murderer?" *The*

Alphabet of Death unfolds the story of several detectives who work day and night to find a serial killer, who lives in the shadows. His victims, like the victims of Christie's novel, are criminals and have committed various crimes.

2. Methodology

This study has used a descriptive-analytical method, for which archival studies have been conducted, especially through the perspective of criminal psychology. In this research, and with close archival reading, the researchers attempted to answer the following questions: What are the characteristics of the murders in these novels? What factor or factors made them a criminal? How does victimization affect a person's delinquency?

3. Discussion

In both novels, there is a serial murderer who chooses his victims among the villains and criminals. Yet they have different reasons for killing and to execute it. As Raymond Gassin classifies it, crimes are divided into two categories: deception-oriented and violence-oriented. Judge Wargrave's, Christie's villain, crime falls into the category of phosporic and deceptive crimes, because his delicacy and his attention to details allows him to commit murders in an unpredictable and flawless manner. Also, he takes action for each person according to their personality traits, which shows his great intelligence, genius, and using the power of reason. As a result of his creative plans, no one suspects him, and if it was not for the found letter, no one would have known the silent murders of those ten people on the island. On the other hand, in *The Alphabet of Death*, Khosrow Kouhyar's crime is in the category of calcium crimes and is carried out with violence. He carries out all his murders with physical force and uses weapons. He is eventually arrested because of his not-so-conscious plans and because of the smartness of the novel's detective.

The killers of both stories, despite their differences, have commonalities in neutralizers. They both are aware of their vicious

acts and violating the law, but by making excuses, they continue committing murders. They do not regret to become notorious or to be called a serial killer, as they think their killings are justified because their victims deserve death. As mentioned above, despite the similarities between both killers, in etiology of crime, their contradictions become apparent. Judge Wargrave suffers from an antisocial and slightly narcissistic personality disorder, which is due to the violent nature he had experienced since his childhood. People with this type of personality think they have to seek justice in the world. They might attempt killing several offenders in order to establish justice in the world. At the end of the novel, Wargrave commits suicide to complete this masterpiece of art. His behavior is a perfect example of the behavior of an untreated patient who has an easy access to social facilities and that put them in trustworthy position and they easily can harm individuals. He did not have a partner to help him to reach his goals, until he needed someone to be a part of his own dramatic murder, he chose Armstrong. On the other hand, Khosrow Koohyar is not sick. He is a victim himself. A person who loses the ability to come to terms with the truth following a criminal incident. Because of not going through a mourning period and being instilled in a period of anger, he engages in revengeful behaviors. Yet, he shows some traces of thoughtfulness: he chooses a partner and adopts an identity of a dead person and hides in some places. But in the end, all his plans are revealed. It could be said that his only goal is to punish the villains and to prevent their criminal acts. He acts completely emotionally. In contrast to Wargrave, he is not aware of other aspects of his plans.

Both stories are written in such a way that readers follow them with curiosity from the beginning to the very end. In this process many people are under suspicion. Yet, there are significant differences between the two texts as well. Agatha Christie's work focuses on characterization; she delicately portrays the killers as well as the central character. Her attention to psychological matters in characterization, the use of appropriate suspensions, accuracy in the

characters' criminal behavior, and apropos resolution in the story, has distinguished her from the other writers in this genre. One of the points that makes this novel distinct from the other works of Christie is the absence of a detective and that the murder is solved by the hands of the main killer. On the other hand, Mehrdad Morad's novel can be called a plot-oriented work. A work that accompanies the audience with its story and does not provide accurate information about the characters. What attracts attention in this novel is the presence of several detectives. Although the absence of a detective in Agatha Christie's novel does not damage the essence of the story, it can be boldly said that Mehrdad Morad's story depends on the presence of detectives and they play the main role. One of the features of this novel is gripping story line, the appropriate complications, and creating enough drama, which is less visible in Christie's work. Ultimately, it is not farsighted to say that *The Alphabet of Death* is influenced by Agatha Christie. This can be seen in the general form of the narrative, which is looking for the killer. Also, the name of the work reminds us of the Christie's novel *A, B, C Murders*, in which the killer finds his victims in alphabetical order, and this feature is also seen in the murderer's character of Morad's work. What distinguishes his novel from the *Ten Little Indians* is his attention to the progression of the story through cause-and-effect relationships and minimal focus on the characters in the story.

4. Conclusion

In *The Ten Little Indians* and *The Alphabet of Death*, some serial killers secretly choose their victims and create ambiguity for other characters in the story. The similarity between the two characters is that they think to be rightful. According to Matza and Sykes' theories on the neutralization of crime, they use reason and excuses as neutralizers in their consciences to remove the sense of remorse and achieve a criminal purpose by justifying themselves. But the difference is that the character of the murderer, in Morad's novel, is

one day traumatized by a criminal, and also with the loss of his wife, he decides to kill the criminals, which is the result of his grief crisis. The murderer in Christie's novel commits the crimes as a result of psychological factors and due to the existence of a mental disorder in him which is revealed at the end of the novel. Criminological perspectives such as "neutralization techniques," which are based on the perpetrator's wisdom, fit well with the actions of the main characters in both novels. The five techniques that criminals use in their minds before committing the crime to justify the criminal act in their mind and to commit it as their inalienable right have been examined in this article. Also, the theory of "routine activity", which is based on the convergence of three factors in the occurrence of the crime, is analyzed in these crime novels and examples of these convergences and heterogeneity are observed in the mentioned works.

Keywords: Comparative Literature, Crime Novels, Theoretical Criminology, Agatha Christie, Mehrdad Morad, *The Ten Little Indians*, *The Alphabet Of Death*

References [In Persian]:

- Aliverdina, A., & Alimardani, M. (2017), The experimental usage of the routine activity theory in review of the students' deviant behaviors. *Practical Sociology*, 67 (3). 1-24.
- American Psychiatric Association. (2014). *Guide to diagnosis and statistics of DSM-5 mental disorders* (F., Rezaei, A., Fakhraei, A., Farmand et al. Trans). Tehran: Arjmand Press.
- American Psychiatric Association. (2016). *Abstract of DSM-5 diagnostic criteria* (F., Rezaei, A., Fakhraei, A., Farmand et al. Trans). Tehran: Arjmand Press.
- Borjali, A., & Abdolmaleki, S. (2016). *Criminal psychology*. Tehran: Payam Noor University

- Christie, A. (1975). *And then there was none* (S. Qaisari, Trans). Tehran: Samir Press.
- Gassin, R. (2000). Does the crime have existence? (M. Najafi Abrandabadi, Trans). *Legal Researches*, 29 (30), 61-102.
- Kalantari, M., & Fattahi, R. (2015). *Grief and bereavement in children and adolescents*. Tehran: Arjmand Press.
- Khodadadi. A., & Eftekhar, M. (2014). Rehabilitation of the victim in the light of clinical victimology. *Journal of criminal law research*, 5 (17), 134-135.
- Morad Emamzadeh Jafar, M. (2017). *The alphabet Of Death*. Tehran: Dastan Press.
- Najafi Abrandabadi, A. (2008). *A brief booklet on Criminology*. (Summary of Criminology Topics).
- Paknahad. A. (2020). *The encyclopedia of theoretical criminology*. Tehran: Mizan press.
- Rahiminejad, E., Aghayari, M., & Gholipour, G. (2015). The theory of crime neutralization and its relation with restorative justice. *Journal of Criminal Law Research*, 3 (11), 96-100.
- Sadock, B. J., & Sadock, V. A. (2015). *Summary of psychiatry (behavioral sciences/clinical psychiatry)* (F., Rezaei Trans). Tehran: Arjmand Press.
- Yaghoobi, A., & Aghaei, J., & Kardoost, M. (2014). The criminological approach to white-collar crimes. *Journal of criminal law research*, 5 (2). 19-219.
- References [In English]:**
- Najar, E., & Salehi Vaziri, F. (2020). Hercule Poirot and criminal psychology: Crime and detection in selected novels of Agatha Christie. *Journal of Language Horizons*, 4 (3). 1-11.

نشریه ادبیات تطبیقی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال سیزدهم، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۴۰۰

بررسی تطبیقی رمان ده سرخپوست کوچک و رمان الفبای مرگ از منظر
روان شناسی جنایی*

اسماعیل نجار (نویسنده مسئول)؛ الهه گوران^۲

چکیده

در این مطالعه تطبیقی دو رمان ده سرخپوست کوچک اثر آگاتا کریستی و الفبای مرگ اثر مهرداد مراد را از منظر روان شناسی جنایی بررسی می کنیم. داستان های پلیسی کریستی، به دلیل دقت، ظرافت و توانایی خاص این نویسنده انگلیسی در طراحی معمای جنایی و ترسیم روان شناسانه شخصیت قاتل، برای تحلیل و بررسی های روان شناسانه و جرم شناسانه ظرفیت مناسبی دارند. رمان الفبای مرگ مهرداد مراد نیز دارای وجوه اشتراک و درونمایه ای تقریباً مشابه با ده سرخپوست کوچک است. در این مقاله، با روشی توصیفی - تحلیلی و با توجه به شرایط روانی بز هکار و بز ه دیده، به بررسی جرم شناسانه این دو اثر ادبی - جنایی می پردازیم و تلاش می کنیم با نگاهی روان شناسانه و با استناد به نظریه «فنون خنثی سازی» دیوید ماتزا و گر شام سایکز به مطالعه در مورد علت شناسی ارتکاب جرم پردازیم. علت شناسی جرم های وقوع یافته، اختلال شخصیت ضد اجتماعی و آثار مترتب بر فرد به سوگ نشسته و اینکه چگونه این عوامل منجر به ایجاد شخصیت بز هکار در این آثار می شوند، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. یافته های پژوهش بیان می دارد، با توجه به موارد سه گانه نظریه فعالیت روزمره، از حیث خشونت و یا نیرنگ محور بودن قتل های رخ داده، این دو نویسنده ژانر جنایی در یک موضوع تقریباً مشابه وجوه مختلفی از علت شناسی جرم و نیز خصوصیات بز هکار و بز ه دیده را مورد توجه قرار داده اند.

واژه های کلیدی: ادبیات تطبیقی، رمان جنایی، جرم شناسی نظری، آگاتا کریستی، مهرداد مراد، ده سرخپوست کوچک، الفبای مرگ.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۰۲

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱

Doi: 10.22103/JCL.2021.17083.3210

صص ۲۹۵ - ۳۲۷

۱. استادیار گروه ادبیات نمایشی دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. najar@modares.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد رشته ادبیات نمایشی دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Elahe.gouran@modares.ac.ir

۱. مقدمه

آگاتا کریستی (۱۸۹۰-۱۹۷۶) به عنوان یکی از مهمترین نویسندگان ژانر جنایی آثار زیادی از خود برجای گذاشته است که از منظر روان‌شناسی جنایی و جرم‌شناسی قابل بررسی‌اند. یکی از سخت‌ترین و پیچیده‌ترین رمان‌های او به لحاظ گره داستانی، ده سرخپوست کوچک (Ten Little Indians) نام دارد که در سال ۱۹۳۹ منتشر شد. این رمان، مانند سایر آثار کریستی، با سؤال و محوریت این تردید که «چه کسی قاتل است» مخاطب را تا پایان با خود همراه می‌کند. داستان این رمان روایتگر زندگی یک قاتل است که در پی دعوت از افرادی خاص به شکل پنهانی قربانی می‌گیرد. قربانیان او اما دارای یک تجربه مشترک‌اند: قتل نفس. قاتل در این رمان، قربانیان خود را از میان مجرمانی انتخاب می‌کند که جرمشان در رسته ارقام خاکستری جای می‌گیرد. به عبارتی دیگر، قربانیان او مجرمانی هستند که جرمی مرتکب شده، در پس ارتکاب جرم آن‌ها بزه‌دیده‌ایی بر جای مانده است لکن خود کیفر ندیده‌اند. حال، همه این مجرمان سابق به عنوان یک فرد عادی به مأموریتی در خارج از شهر فراخوانده می‌شوند تا عقوبت داده شوند و کسی از آنچه انتظارشان را می‌کشد خبر ندارد. در سوی دیگر، رمان ایرانی «الفبای مرگ» قرار دارد که در سال ۱۳۹۶ به چاپ رسید. در این رمان، مراد به سبک و شیوه کریستی، سؤال و تردید «چه کسی قاتل است» را محور اصلی پیرنگ داستان خود قرار داده است. «الفبای مرگ»، داستان چند کارآگاه اداره آگاهی است که شبانه روز در پی یافتن یک قاتل زنجیره‌ای به سر می‌برند. قاتلی که در سایه جان می‌گیرد و قربانیانش - مثل قربانیان داستان کریستی - کسانی جز اشرار و مجرمان نیستند.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

در مقاله پیش رو شباهت در درونمایه هر دو رمان، نگارندگان را بر آن داشت تا با پژوهشی تطبیقی و بر مبنای نظریه‌های جرم‌شناسی، در پی علت‌شناسی ارتکاب جرم در بافت متن‌های فرهنگی و ادبی متفاوت بپردازند. یکی از نظریه‌های مرتبط با قاتلان سریالی، نظریه «فنون خنثی‌سازی جرم» (The Theory of Neutralization of Crime) از دیوید ماتزا (David Matza) و گرگام سایکس (Gresham Sykes) است که جزو نظریه‌های

خردمحور در روان‌شناسی محسوب می‌شود. در نظریه‌های خردمحور اصل و اساس بر مبنای خردمند بودن قاتل است. به این معنا که فرد در عین اینکه به هنجارهای اجتماعی و قوانین دولتی بها می‌دهد، عامدانه آن‌ها را نقض کرده، سعی می‌کند قوانینی را که به آن واقف است دور بزند. تأکید ماتزا بر عقلانیت مجرم است که نشان می‌دهد مجرم فرد نامتعارفی نیست (ر.ک. نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷: ۳۳۰). آن ذهنیت و تفکری که قاتل در سر می‌پروراند او را در نهایت مرتکب قتل می‌کند.

نظریه خنثی‌سازی به همین شکل قاتل را شخصیتی می‌بیند که به دلایل متعدّد، خود را توجیه می‌سازد تا دست به عمل مجرمانه زند. درحقیقت نظریه‌ای که ماتزا و سایکز مطرح نموده‌اند قائل به هدف قاتل پیش از ارتکاب جرائم است. زمانی که افراد در درون خود با آوردن منطق و دلایلی قبح عمل مجرمانه را از بین می‌برند و خود را محق در انجام آن می‌پندارند. از جمله دلایلی که تحت عنوان خنثی‌کننده از آن‌ها یاد می‌شود می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: انکار مسئولیت، کوچک‌شمردن بزه، انکار بزه‌دیده، محکوم کردن محکوم‌کنندگان و انکار ضوابط و مقررات بر اساس اصل وفاداری که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت.

با توجه به ملاک‌های تشخیصی روان‌شناسانه قاتلین، واکاوی علت‌شناسانه جرم، بررسی انگیزه مجرمان از ارتکاب قتل‌ها و نیز بیان شباهت و تفاوت‌های بین دو رمان به این سؤالات پاسخ می‌دهیم: قاتل در داستان‌ها چه ویژگی‌هایی دارد؟ او چه دلایلی برای جرم خود دارد یا از چه فنونی برای توجیه و خنثی‌سازی عمل مجرمانه خود استفاده می‌کند؟ چه عامل یا عواملی او را به یک جانی تبدیل نموده است؟ بزه‌دیدگی چگونه بر بزهکاری فرد مجرم تأثیر می‌گذارد؟

۱-۲. پیشینه پژوهش

بررسی و مطالعه جرم‌شناختی رمان‌های جنایی در نقد و مطالعات ادبی ایران به‌ندرت انجام پذیرفته است. از محدود نمونه‌های ادبی این نوع مطالعه در ایران می‌توان به مقاله «هرکول پوآرو و روان‌شناسی جنایی» از اسماعیل نجار و فاطمه صالحی وزیری اشاره کرد که از نظریه روان‌شناسی جنایی ایان مارش (Ian Marsh) برای بررسی سه رمان «قتل در

قطار سریع‌السیر»، «قتل الفبایی» و «قتل در خوابگاه دانشجویی» استفاده کرده‌اند. آنچه از پژوهش مذکور به کمک نگارندگان این تحقیق آمده است بخش مربوط به نظریات روان‌شناسی جنایی و به طور خاص مبحث نظریه روزمره بوده است که در هر دو تحقیق به آن اشاره شده است.

جمال بیگی و ایرج نگهدار در مقاله «نگاهی به آموزه‌های جرم‌شناختی و مدل‌های سیاست جنایی در رمان مزرعه حیوانات» به تحلیل محتوای رمان انتقادی و نمادین جورج اورول پرداخته‌اند و مدل‌های سیاست جنایی را در قالب شکل‌گیری یک انقلاب و تبدیل عصیان به قدرت بررسی کرده‌اند. گرچه این مطالعه با رویکرد مارکسیستی به بررسی جرم‌شناسی پرداخته است و از این حیث با پژوهش حاضر که از منظر روان‌شناختی به تحلیل شخصیت‌های رمان‌های کریستی و مراد می‌پردازد متفاوت است اما از حیث تحلیل رمان از منظر جرم‌شناسی قابل توجه است.

نازیلا فرمانی انوشه و دیگران نیز در مقاله «نقد تعامل قدرت و دانش (جرم‌شناسی و مجازات) در برخی متون نثر فارسی با رویکرد فوکو» با استفاده از مشهورترین نظریه فوکو، کنش متقابل قدرت و دانش، به تحلیل نقش انضباطی آن در کنترل و تنبیه توده‌ها با ایجاد دو قطبی «عالم - عامی» پرداخته‌اند. نویسندگان مقاله مذکور دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی مرتبط با جرم‌شناسی را در داستان‌ها و حکایات کلاسیک مانند کلیله و دمنه، مرزبان‌نامه، گلستان سعدی و ... بررسی کرده‌اند.

هادی رستمی و سید حسن جعفریان در مقاله «گفتمان سیاست جنایی و جرم‌شناسی در آخرین روز یک محکوم» به بررسی نوع نگاه ویکتور هوگو در تبیین ساختار سیاست جنایی در قالب داستان مستندگونه پرداخته‌اند. این مطالعه از آن منظر که ریشه بزهکاری را در بزه‌دیدگی می‌بیند به پژوهش حاضر قرابت دارد گرچه از رویکردی متفاوت برخوردار است. هادی رستمی و علی مولاییگی در «رمان سال‌های ابری در پرتو آموزه‌های جرم‌شناسی کودکان و نوجوانان» به تشریح و بررسی اوضاع کودکان و نوجوانانی می‌پردازند که در معرض انواع بزهکاری‌ها و بزه‌دیدگی‌ها قرار دارند، کسانی که از آن‌ها

به عنوان «کودکان در معرض خطر» یاد می کنند. این مقاله در کنار کتب دیگری که در رشته های روان شناسی و جرم شناسی نگاشته شده اند برای پرورش رویکرد نظری این پژوهش مفید واقع شدند.^۱

این گونه موضوعات، تعداد بسیار کمی از پژوهش های آکادمیک را به خود اختصاص داده اند و دلیل کم بودن تعداد آن ها در منابع مورد استناد در تحقیق حاضر، همین امر است. شاید دلیل این کم داشت، عدم اشتیاق محققان حیطه جرم شناسی به موضوعات ادبی و نیز وارد نشدن آن ها به حوزه رمان و ادبیات است که این عدم تمایل گاهی می تواند راه ارتباط پژوهشی میان این دو رشته را کمرنگ و یا حتی قطع نماید. آنچه این تحقیق را از سایر پژوهش ها متمایز می سازد، نگاه علت شناسانه نگارندگان به جرائم اتفاق افتاده در روند هر دو رمان است. این علت شناسی در پرتو جرم شناسی نظری که شامل جرم شناسی روان شناسانه و نظریات ارائه شده در این حیطه می گردد، صورت گرفته است که به نظر می رسد برای علاقه مندان به ادبیات جنایی و رشته جرم شناسی می تواند نقش یک حلقه واسطه را ایفا نموده و در امتداد پژوهش های مانند مقاله «هر کول پو آرو و روان شناسی جنایی» قرار گیرد که تعدادشان بسیار اندک است.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش

توجه و تمرکز بر عناصر روان شناسانه در ادبیات جنایی یکی از مهمترین ویژگی های نگارش در این ژانر محسوب می شود که تاکنون پژوهش های انگشت شماری را به خود اختصاص داده است. این مقاله و تحقیقاتی از این دست فرصت مفاهمه و برقراری ارتباط میان آثار ادبی و روان شناسی جنایی را مخصوصاً در زمینه ادبیات تطبیقی و مطالعات بینارشته ای برای علاقه مندان فراهم خواهد نمود. این پژوهش ها می تواند راه را برای علاقه مندان به تفحص در این عرصه باز نماید و مشوقی برای پیدایش و توسعه «جرم شناسی ادبی» به عنوان نظریه ای میان رشته ای باشد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. نظریهٔ خنثی‌سازی جرم

این نظریه با نام دیگر «فنون خنثی‌سازی» توسط دیوید ماتزا و گرشام سایکز در دههٔ ۱۹۶۰ میلادی مطرح شد. اگرچه آنان با بررسی بزهکاری نوجوانان تئوری خود را ارائه کردند اما می‌توان آن را در ارتباط با هر مجرمی مورد توجه قرار داد. به اعتقاد آنان «بزهکاران شیوه‌های گوناگون خنثی‌سازی را به کار می‌گیرند تا به زبان اخلاق، وقوع یک قانون شکنی یا جرم را انکار نمایند» (برجعلی و عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۷۳). مطابق یافته‌های ماتزا و سایکز، «بزهکاران از طریق فنون یا دلیل تراشی‌هایی مرتکب جرم می‌شوند تا به واسطهٔ این فنون حس گناه ناشی از ارتکاب جرم را در خود خنثی نمایند. به عبارت دیگر بزهکاران از طریق این فنون، راه بزهکاری را بر خود هموار می‌کنند تا در درون خویش احساس شرم و گناه نکنند و عذاب وجدان نگیرند. بر این اساس، «موجه‌انگاری» یا «خنثی‌سازی» را می‌توان یک فرایند روانی و شخصی دانست که در طول آن، فرد بزهکار از طریق فنون خاص، رفتار مجرمانه را برای خود یا دیگران توجیه کرده، بر احساس شرم و گناه درونی خود غلبه می‌کند» (رحیمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۶). همان‌طور که نجفی ابرندآبادی می‌نویسد، «درواقع منظور از خنثی‌سازی، خنثی کردن عقلانیت است. بی‌اثرسازی نیروی وجدان و پلیس درونی. دلیل تراشی‌ها به فرد اجازه می‌دهد که اعتبار هنجار، ارزش‌ها و یا یک ماده قانونی را خنثی و برای خود بی‌اثر کند» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷: ۳۳۰).

فنون و عواملی که از نگاه ماتزا و سایکز منجر به شکل‌گیری عمل مجرمانه می‌شوند به شرح زیر است:

- **انکار مسئولیت:** فرد برای سلب مسئولیت از خود دلیل می‌تراشد.

- **کوچک‌شمردن بزه:** زیان وارده به بزه‌دیده را انکار می‌کند و خطای ارتكابی خود را کوچک می‌شمرد.

- **انکار بزه‌دیده:** منکر وضعیت بزه‌دیدگی مجنی علیه می‌شود و یا او را مستحق بزه‌دیدگی می‌داند.

- محکوم کردن محکوم کنندگان: محکوم کردن پلیس، قاضی و تقبیح آنان از این حیث که فاسد هستند و قائل به تبعیض می‌شوند. این کار را در جهت توجیه خود انجام می‌دهد.

- انکار ضوابط و مقررات بر اساس اصل وفاداری: بزهدار تقاضاها و هنجارهای مسلط جامعه را فدای تقاضاهای گروه کوچک مثل خویشاوندان، دار و دسته، دوستان و... می‌کند؛ لذا باید گفت «هنجارهای جامعه در حد وسیع رد نمی‌شوند بلکه هنجارهایی دیگر تقدم می‌یابند» (برجعی و عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۷۴).

همان‌گونه که اظهار می‌دارد، «این تکنیک‌ها، به فرد کمک می‌کند در عین باورمندی و پذیرش ارزش‌های اجتماعی، پابندی خود به آن‌ها را به حالت تعلیق در آورد» (پاک‌نهاد، ۱۳۹۹: ۱۶۳).

۲-۲. رابطه میان بزهدیدگی و بزهداری

یکی از بحث‌های مورد توجه در ارتباط با بزهداری و بزهدیدگی، ارتباط و نحوه تأثیرپذیری این دو بر یکدیگر است. آنچه از نگاه پژوهشگران و صاحب‌نظران این حرفه دور مانده، ابعاد دیگر این رابطه دو سویه است. به عبارت دیگر آنچه هنوز مورد غفلت جرم‌شناسان نظری است، تأثیر بزهدیدگی بر بزهداری یک فرد است و بالعکس.

اینکه یک بزهدیده تاچه اندازه در معرض خطر بزهدار شدن قرار دارد و برای پیشگیری از این اتفاق چه باید کرد، هنوز یک سؤال بی‌جواب است؛ همچنین بزهداران کیفردیده یا کیفرندیده‌ای که هر لحظه ممکن است توسط یک انتقاجو ماهیت بزهدیده به خود بگیرند. در رمان ده سرخپوست کوچک و الفبای مرگ بزهداران متعددی به بهانه چشیدن کیفر گناهانشان کشته می‌شوند و دلیلی که آن‌ها را از وضعیت بزهداربودگی به یک بزهدیده تبدیل می‌کند همان مجرمیت و بزهداری است. از طرف دیگر در رمان الفبای مرگ بزهدیدگانی به دلایل نامعلوم (که در واقعیت می‌تواند عدم حمایت قانونی و عاطفی کارگزاران دستگاه قضا باشد) پا به ورطه جرم و جنایت گذاشته، وضعیت خود را از یک بزهدیده به بزهدار تغییر می‌دهند. برخلاف خیلی از نظریه‌ها در این دیدگاه مجرم کاملاً به قبیح بودن عمل خود آگاه است اما برای خود دلیل‌های قانع‌کننده‌ای دارد که ارتکاب جرم را در چارچوب نظام رفتاری‌اش توجیه می‌کند. درمورد ارتباط این نظریه با دو رمان

مذکور کنش‌های شخصیت‌های قاضی وارگریو، خسرو کوهیار و مهندس نیلی را مورد توجه قرار خواهیم داد. قبل از آن در این میان باید به نظریه فعالیت روزمره و تقسیم‌بندی جرایم از دیدگاه ریموند گسن اشاره کرد که به تحلیل روان‌شناختی شخصیت قاتل در دو رمان مورد مطالعه کمک می‌کند.

۲-۲-۱. نظریه فعالیت روزمره (Routine Activity Theory):

این نظریه در سال ۱۳۹۷ از سوی لارنس کوهن (Lawrence Cohen) و مارکوس فلسون (Marcus Felson) مطرح شد و درخصوص مجرمانی حرف می‌زند که در جهت کسب منافع، خواه انتقام و خواه مشکلات درونی، به شکلی عقلانی دست به انتخاب بزه‌دیده می‌زنند. از دید فلسون و کوهن، «رفتار مجرمانه، پدیده‌ای ساختاری و وابسته به شرایط و موقعیت‌هاست؛ بنابر این بزه‌دیدگی رویدادی اتفاقی و شانسی نیست. کیفیت فعالیت روزمره افراد موجب می‌گردد بزهکاران منطقی و حسابگر، برخی از آن‌ها را اهداف مناسبی برای ارتکاب جرم به شمار آورند. جرم پدیده‌ای طبیعی و وابسته به فرصت‌ها و موقعیت‌های موجود جهت ارتکاب جرم است. اگر آماج محافظت نشده و دستاورد بالقوه مناسبی وجود داشته باشد، جرم رخ خواهد داد» (پاک‌نهاد، ۱۳۹۹: ۲۴۱).

این نظریه مدعی است که محیط و عواملی چون مکان محل تردد فرد، اشخاصی که با آن‌ها کنش متقابل دارد و فعالیت‌های روزانه وی در احتمال و توزیع رفتارهای مجرمانه تأثیر دارند (ر.ک: علیوردی‌نیا و علیمردانی، ۱۳۹۶: ۴؛ نقل از برنیک، ۲۰۱۴). طبق این نظریه «برای رسیدن یک جرم به هدف نهایی، تعامل چندین مورد ضروری است. باید یک جنایتکار با انگیزه، هدف‌های از پیش بررسی و شناسایی شده و (همچنین) نبود یک ناجی بالقوه برای هدف، وجود داشته باشد» (Najar and Salehi, 2020, 11). این عوامل سه‌گانه را در هر دو رمان مورد مطالعه می‌توان مشاهده نمود؛ با این تفاوت که کارآگاه در رمان *الفبای مرگ*، در میانه داستان به عنوان ناجی عمل کرده، با شناسایی مجرم، او را از پیش‌برد نقشه بازمی‌دارد؛ بنابراین، وجود موارد مذکور باعث به وقوع پیوستن جرائم به شکل موفقیت‌آمیزی می‌گردد. این ویژگی هم در ده سرخپوست کوچک و هم در آثار دیگر

کریستی همچون قتل الفبایی قابل مشاهده است، چنان که «فرانکلین کلارک، با مبدل ساختن خود به یک فرد فقیر جوراب فروش، افرادی را که قرار است به جرگه مقتولینش پیوندند شناسایی، سپس در خلوت ترین مکان و در جایی که هیچ نجات دهنده ای نباشد آنان را غافلگیر می کند» (همان: ۱۱). عملکرد قاضی وارگریو در گزینش هدف و در امان بودن آن از ناجی، بی شباهت به او نیست. هر دو قاتل که از مخلوقات آگاتا کریستی هستند، از تعامل سه شرط یاد شده استفاده می کنند تا به اهداف خود دست یابند. در رمان الفبایی مرگ نیز شاهد تأثیر مخرب محیط جرم‌زا بر زندگی خانواده کوهیار هستیم؛ مانند وجود اشرار در زندگی آن‌ها چه به عنوان بزهکار و چه به عنوان هدف قتل و جنایت. همچنین می توان گفت گروهان گیری یکی از کاراگاهان به منظور برداشتن مانع یا ناجی بالقوه از سر راه و در جهت منحرف ساختن ذهن سایر کاراگاهان رخ داده است.

۲-۲-۲. تقسیم بندی جرائم از دیدگاه ریموند گسن (Raymaund Gassin):

گسن جرائم را به دو دسته فسفری و کلسیمی تقسیم می کند. جرائمی که بدون استفاده از خشونت و یا نیروی عضلانی صورت می گیرد و به اعتبار نیروی فکری و ذهنی است، موسوم به جرائم «فسفری» اند و برعکس آن‌ها، جرائمی که به صورت رودرو با بزهکاران و با اتکاء به نیروی زور و خشونت رخ می دهند، تحت عنوان «جرائم کلسیمی» دسته بندی می گردند (ر. ک. یعقوبی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۰۴). براساس نظریات ریموند گسن، واژه خشونت در همه فرهنگ‌ها سوءاستفاده از زور و نیروست و واژه نیرنگ در همه فرهنگ‌ها به معنی فریب و شیوه انحرافی به کار برده می شود که مترادف تقلب است و باید از زرنگی آن را تفکیک نمود (ر. ک. گسن، ۱۳۷۹: ۶۹-۷۰).

با توجه به شخصیت‌های بزهکار موجود در دو اثر می توان گفت که قاضی وارگریو از جمله مجرمانی است که با استفاده از هوش و توانایی ذهنی خود و به فراخور میزان بزهکاری و خصوصیات فردی اشخاص، نقشه قتل آن‌ها را کشیده، جرم او در رده جرائم فسفری قرار می گیرد؛ درحالی که کوهیار اگرچه با همدستی مهندس نیلی تلاش می کند تا

همه هوش خود را به کار بندد اما با نقشه مخدوش خود و بدون توجه به نکات جزئی، تنها با اتکا به نیروی جسمانی اقدام به ارتکاب قتل‌ها نموده، همه قربانیان خود را به یک سبک و شیوه خشونت‌بار، به کام مرگ می‌فرستد و این زیر مجموعه جرایم کلسیمی است.

۲-۳. تحلیل روانشناختی شخصیت در رمان ده سرخپوست کوچک

رمان ده سرخپوست کوچک دارای ده شخصیت قاتل است: ورا کلایتورن با اتهام قتل یک کودک که پرستاری او را برعهده داشته، فیلیپ لومبارد با اعتراف به قتل ۲۱ مرد از یک قبیله در شرق آفریقا، ژنرال مک آرتور متهم به قتل یکی از سربازان خود، دکتر آرمسترانگ با اتهام قتل یکی از بیماران در حین جراحی، امیلی برنت مربی امور دینی متهم به قتل بنا تریس تایلور، تونی مارستون با اتهام زیر گرفتن دو کودک با اتومبیل، ویلیام هنری بلور متهم به شهادت دروغ و مسبب اعدام یک زندانی، آقا و خانم راجرز متهم به قتل کارفرمای خود جنیفر براولی و در آخر، اصلی ترین شخصیت رمان قاضی وارگریو با اتهام محکوم نمودن یک زندانی به کیفر اعدام به شکلی ناعادلانه. در این تحقیق به ویژگی‌های شخصیتی او خواهیم پرداخت. همچنین پیرامون شخصیت ورا کلایتورن بحث بزهکاری زنان را مطرح خواهیم نمود.

قاضی لارنس وارگریو شخصیتی آرام و مورد قبولی دارد. یک قاضی پیر که به نظر می‌رسد مانند بقیه از همه چیز بی‌خبر است. از همان ابتدا در مورد فرستنده نامه پرس و جو می‌کند تا نظرها را از خود برگرداند. او چندبار پس از فهمیدن حقیقتی از سوی افراد دیگر، ابراز شگفتی می‌کند و یا در جهت ستایش کارفرما (آقای اوون) جمله‌ای می‌گوید تا اذهان را منحرف سازد. در میانه داستان نیز گاهی اطلاعات مهمی به دیگر شخصیت‌ها می‌دهد؛ مانند رمزگشایی از اسم خانم و آقای اوون به ناشناس (Unknown) و اعلام وجود قاتل در جمع. او با قطعیت حکم می‌دهد که میزبان، یک دیوانه و آدمکش حرفه‌ای است و بار دیگر هشدار می‌دهد که میزبان از سلامت روحی برخوردار نیست و باید آن مکان را ترک کرد. همچنین دو قتل ابتدای داستان را غیر تصادفی می‌داند و به انگیزه اصلی میزبان از جمع کردن آن‌ها پی می‌برد. او تفکیکی بین خانم‌ها و آقایان در مجرم‌بودنشان قائل نمی‌شود. یکی از نکات قابل ذکر در مورد قاضی این است که در تمام صحبت‌های خود از

شیوه پرسش و پاسخ استفاده می‌کند و از همان ابتدا گفتگوها را به شکل بازجویی یا محاکمه پیش می‌برد. همین رفتار اوست که فیلیپ لومبارد را که به او مظنون است بر آن می‌دارد تا در پایان یکی از گفتگوها به طعنه بگوید: «ختم دادگاه اعلام می‌شود.» (کریستی، ۱۳۷۵: ۱۴۲). فیلیپ لومبارد_شخصیتی که در بالا ذکر شد_ در مورد او می‌گوید:

او مرد با تجربه‌ای است. سالها بر کرسی قضاوت نشسته. به عبارت دیگر او سالیان سال خودش را در جایگاه قدرت می‌دیده و این مسئله به تدریج روی ذهن او تأثیر گذاشته، به گونه‌ای که اکنون چنین می‌پندارد که مرگ و زندگی افراد در دست اوست و به این ترتیب بعید نیست که بخواهد خودش آدم‌ها را محکوم و بعد مجازات کند. (همان: ۱۴۵)

آرمسترانگ او را این‌گونه قضاوت می‌کند: «هر کجا حرف از قانون بود هوشیارتر از قبل بود و بر روی هیئت منصفه نفوذ عجیبی داشت. یک بار حکم غیر منصفانه گرفته بود احتمالاً حکم اعدام آن هم با طناب دار.» (همان: ۳۴). او فردی باهوش و زیرک است که سناریوی از پیش تعیین شده خود را دقیق و موبه‌موا اجرا می‌کند. آنچه قاضی وارگریو در پایان رمان، از خود می‌گوید سراسر نشانه‌هایی است که مخاطب را کاملاً با شخصیت او آشنا می‌سازد. طبیعت آمیخته با ضد و نقیض‌ها، قوه تخیل قوی، ماجراجویی، لذت بردن از دیدن و به وجود آوردن مرگ، عطش کشتن، حس قوی اجرای عدالت، طراحی نقشه‌های قتل، عدم رضایت از بی‌گناهی متهم، اصرار به قتل آن هم به گونه‌ای غیر عادی و اعجاب انگیز، انتخاب قربانیان گناهکار برای ارضای حس عدالتخواهی، قتل افراد بر اساس میزان مجرمیت، توجه به روان‌شناسی در قتل، تفسیر قتل به خلق یک اثر هنری و ادعای هنرمند بودن، نمونه مواردی است که در مورد خود بیان می‌دارد.

همان‌طور که در سطور بالا اشاره شد، قاضی وارگریو قاتل اصلی و باهوش‌ترین شخصیت داستان است که در پایان ماجرا با نوشتن یک نامه راز قصه را برملا می‌سازد. با توجه به خصوصیتی که از خود شرح می‌دهد ذهن را به سمت یک بیمار درمان‌نشده رهنمون می‌سازد. یک بیمار دارای اختلال شخصیت ضد اجتماعی Antisocial (Personality Disorder)، که همچنین آثاری از خودشیفتگی را هم با خود به همراه

دارد. «بیماران دچار شخصیت ضد اجتماعی اغلب ظاهری طبیعی و حتی گرم و دوست داشتنی دارند اما در سابقه آنها مختل بودن حوزه‌های بسیاری از کارکردهای زندگی‌شان دیده می‌شود» (سادوک و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۸۰). در بحث ملاک‌های تشخیصی روان‌شناسانه اختلال شخصیت ضد اجتماعی، چهار عامل در نظر گرفته می‌شود که عبارت‌اند از:

- * دارا بودن حداقل ۱۸ سال سن: وارگریو فردی پا به سن گذاشته است.
- * وجود شواهدی که شروع اختلال سلوک فرد را پیش از ۱۵ سالگی اثبات می‌کند: تمایل به کشتن حیوانات و عنکبوت‌ها در کودکی.
- * بروز رفتار ضد اجتماعی منحصر به سیر اسکیزوفرنیا یا اختلال دوقطبی نباشد: علائمی دال بر وجود این اختلال در متن داستان مشاهده نمی‌شود.
- * جلوه‌هایی از بی‌اعتنایی و نقض حقوق دیگران که از ۱۵ سالگی شروع و موارد زیر را شامل می‌شود:

- عدم رعایت هنجارهای اجتماعی در زمینه رفتارهای قانونمند که به صورت ارتکاب مکرر اعمالی مشخص می‌شود که زمینه‌ساز بازداشت آن‌ها می‌گردد: قتل افراد؛
 - فریب کاری، که با دروغ‌گویی مکرر، کاربرد اسامی مستعار و کلاهبرداری از دیگران جهت دستیابی به منفعت یا لذت شخصی، مشخص می‌شود: استفاده از نام مستعار و فریب دادن افراد داستان؛

- بی‌احتیاطی نسبت به سلامت خود و دیگران: قتل‌های مکرر به شیوه‌های گوناگون
 - فقدان پشیمانی، که با بی‌تفاوتی یا دلیل تراشی برای صدمه، بدرفتاری یا دزدی از دیگری مشخص می‌شود: احساس تفاخر نسبت به تمام اعمال مجرمانه و ذی حق دانستن خود در ارتکاب آن‌ها.

آگاتا کریستی در داستان خود اطلاعات زیادی از رفتارهای کودک‌کی شخصیت وارگریو به مخاطب نمی‌دهد جز یک مورد که در بالا ذکر شد. وارگریو درباره خود می‌گوید: «همیشه از به وجود آوردن و دیدن مرگ لذت می‌بردم. به یاد دارم که در

کودکی بارها عنکبوت‌ها و حیوانات دیگر باغ را می‌کشتم و در آن زمان بود که عطش سیری‌ناپذیری‌ام را نسبت به کشتن دریافتم» (کریستی، ۱۳۷۵: ۲۳۸). پرخاشگری نسبت به حیوانات یکی از ملاک‌های تشخیصی اختلال سلوک در کودکان است، که در صورت درمان‌نشدن، در کنار ویژگی‌های دیگر، می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت ضد اجتماعی در بزرگسالی گردد. با وجود یک ملاک نمی‌توان شخصیت را با قطعیت، مسبوق به اختلال سلوک دانست اما می‌شود آن را به عنوان یک فرض در نظر گرفت. به عبارت دیگر بهتر است بگوییم رگه‌هایی از اختلال سلوک که در کودکی زمینه‌ساز ایجاد شخصیت ضد اجتماعی است، در او قابل مشاهده است؛ مانند تمایل به ازین‌بردن حیوانات، بی‌رحمی و فقدان عاطفه در سنین پایین (ر.ک: انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۱۳۹۵: ۳۷۳).

ویژگی‌های شخصیت ضد اجتماعی که ما را در تشخیص ملاک‌های فوق یاری می‌رسانند و در شخصیت وارگریو به خوبی دیده می‌شود، عبارت‌اند از: رعایت نکردن هنجارهای اجتماعی مربوط به رفتارهای قانون‌مند، بی‌اعتنایی نسبت به حقوق و احساسات دیگران، فریب‌دادن افراد در جهت کسب لذت شخصی و یا بازی دادن آن‌ها، دروغ‌گویی مکرر، استفاده از القاب دروغین، بیش از اندازه خودرایی و با اعتماد به نفس بودن، فقدان احساس پشیمانی از عواقب کارها، توسل به دلیل‌تراشی‌های سطحی همچون مستحق مرگ دانستن مقتولین، نداشتن حس همدلی، دارای تظاهرات شخصیتی که ملاک‌های اختلال شخصیت خودشیفته را احراز می‌نماید و در آخر، خودپسندی و تکبر. همچنین این‌گونه افراد در مراجع قضایی، غالباً پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به جرم هستند (ر.ک: انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۱۳۹۳: ۶۹۸-۶۹۹). تمام موارد ذکر شده در مورد شخصیت قاضی وارگریو صدق می‌کند. یک بیمار روان‌آزار (Psychopath^۲) که میل شدید به قتل و تماشای مرگ افراد دارد اما در جامعه به عنوان یک شخصیت سالم و عادی با ظاهری جذاب ظاهر می‌شود. او در پی رسیدن به یک لذت شخصی و با توسل به فریب، جنایاتی مرتکب می‌شود که هرگز از انجام آن‌ها پشیمان نگشته و به دلیل برخوردار بودن از اعتماد به نفس بالا، خود را بابت این اعمال تحسین می‌کند. مجرم دیگرستیز به‌طور کلی،

همانطور که برجعلی و عبدالملکی می‌نویسند، «بدون وجدان و قادر به انجام اعمال توصیف‌ناپذیر است، اما هیچ نشانه ظاهری از روان‌پریشی یا روان‌رنجوری از خود بروز نمی‌دهد. پل تاپان، دیگرستیزی را شرایطی از نابه‌هنجاری روان‌شناختی توصیف می‌کند که در آن نه از روان‌پریشی و نه از روان‌رنجوری، تظاهر آشکاری وجود ندارد، اما نابه‌هنجاری مزمنی در واکنش نسبت به محیط به چشم می‌خورد» (برجعلی و عبدالملکی، ۱۳۹۰: ۱۳۹؛ نقل از پل تاپان، ۱۹۶۰).

یکی از ملاک‌های ضد اجتماعی بودن، ضد هنجار بودن فرد است. وارگریو قاضی است اما او به خواست و میل خود حکم می‌دهد؛ به عبارت دیگر او جهانی را قبول دارد که قوانین و هنجارهای شخصی خودش بر آن حاکم است، بنابراین شغلی که انتخاب می‌کند در ارتباط با حق است، اما نه حقی که جامعه تعیین می‌کند. او خود را تعیین‌کننده حق و غیرحق در جامعه می‌داند؛ لذا همانطور که در بالا ذکر شد، آثاری از خودشیفتگی را می‌توان در وی مشاهده نمود، مانند: ادعای هنرمند بودن پس از ارتکاب قتل‌هایی که آن‌ها را اثر هنری خود می‌داند، قوه هوش و استعداد زیاد در دستیابی به موفقیت، اشتغال ذهنی فراوان و مهم پنداشتن خود از نشانه‌هایی است که در وی قابل مشاهده است.

۲- ۴. تحلیل روانشناختی شخصیت در رمان الفبای مرگ

در این رمان سه بزه‌دیده در داستان وجود دارد که دو نفر از آنها تبدیل به قاتل می‌شوند: خسرو کوهیار، همسر یکی از قربانیان شهر، بزه‌دیده‌ای که به دنبال انتقام، تعداد زیادی از مجرمان و اشرار را می‌کشد. رویا کوهیار: خانواده قربانی و خواهر خسرو. مهندس نیلی: همسر یکی از قربانیان شهر، بزه‌دیده‌ای که در پی انتقام، خسرو را با اعمالی چون سرقت و آدم‌ربایی یاری می‌رساند و در زمان مناسب یک شرور را به قتل می‌رساند. اگرچه *الفبای مرگ* برخلاف رمان‌های کریستی یک رمان روان‌شناسانه نیست و صرفاً یک اثر پیرنگ محور است، اما می‌توان از اندک اطلاعاتی که نویسنده درباره شخصیت‌ها به خواننده می‌دهد به نتایج روان‌شناسانه‌ای رسید؛ به طور مثال رخدادی مجرمانه که با خود تبعات فراوان به همراه دارد، اتفاقی که یک یا چند شخص را تبدیل به مجرم می‌کند. اینجا دیگر صحبت از اختلالی که ریشه در کودکی دارد مطرح نیست، بلکه هویت مجرمانه در

پی یک فقدان ایجاد شده است. همسر کوهیار توسط عده ای شرور ربوده و ناپدید شده است. اینجا نقطه ای است که او فقدان و از دست دادن را تجربه می کند. در علم روان شناسی، سوگ (غم ناشی از فقدان) چهار مرحله دارد که این مراحل را چرخه سوگ می نامند: ۱) شوک و انکار؛ ۲) بروز خشم؛ ۳) ناامیدی؛ ۴) پذیرش. اشخاصی که فقدان را تجربه می کنند پس از گذراندن این چهار مرحله، توان بازگشت به زندگی را به دست می آورند.

«طی کردن مراحل فوق برای همه کسانی که با فقدان روبه رو می شوند، لازم است. هر فرد سوگوار ممکن است واکنش های مختلفی را نسبت به یک فقدان از خود نشان دهد.» (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹). در این داستان، شخصیت کوهیار پس از انکار به خشم رسیده و در همین مرحله متوقف شده است. خشم زیاد، او را به سمتی می کشاند که تصمیم به قتل همه افراد شرور می گیرد؛ چراکه در این مرحله مرز هذیان و واقعیت برایش مختل شده و می پندارد با کشتن بزهکاران شهر، می تواند مردهای دیگری را از قرار گرفتن در وضعیت مشابه خود نجات دهد. پس بر مبنای فکر و باور خود که ریشه های هذیانی دارد و به دور از واقعیت است، اقدام کرده و دست به جنایات متعدد می زند. در واقع به دلیل این که نتوانسته مراحل سوگ را به درستی پشت سر بگذارد، خود را گرفتار این چالش روانی می کند. در نگاهی دیگر می توان گفت بزه دیدگان سه مرحله را در مواجهه با بحران تجربه می کنند:

الف. تأثیر: در این مرحله بزه دیده تحت تأثیر شوکی که به او وارد شده، بسیار آسیب پذیر می شود و جملاتی ناامید کننده به زبان می آورد. در این جا اراده فرد در کنترل رفتار، مخدوش می شود؛ همچنین ممکن است حرف دیگران را سرزنش به حساب بیاورد (ر.ک: خدادادی و افتخار، ۱۳۹۵: ۱۳۴).

ب. بازگشت: در طول این مرحله، بزه دیده تلاش می کند تا واقعیت رخ داده یعنی جرم را بپذیرد و شخصیت خود را دوباره بازسازی کند. بزه دیدگان معمولاً احساساتی شامل گناه، ترس، خشم، ترحم به حال خود و اندوه را تجربه می کنند. بعضی از آنها این

احساسات دردناک ناشی از جرم را نمی‌پذیرند و در زمان‌های دیگر، اساساً چنین تجربه‌هایی را منکر می‌شوند. کاپلان این چرخه را به عنوان فرایند بزه‌دیدگانی مطرح می‌کند که نیاز به فرصت‌هایی برای رها شدن از نبرد برای شرایطشان دارند.

ج. بازسازی: بعد از گذشت یک دوره زمانی، مرحله بازگشت، راهی برای مرحله بازسازی ایجاد می‌کند. از آنجایی که حالات ترس و خشم شدت خود را از دست می‌دهند، بزه‌دیده به سمت حالتی متعادل‌تر حرکت می‌کند و انرژی بیشتری برای او باقی می‌ماند تا با فعالیت‌های روزمره زندگی مواجه شود» (همان: ۱۳۴-۱۳۵).

می‌بینیم که شخصیت کوهیار هرگز به مرحله سوم نرسیده و به دلایل ناگفته در مرحله دوم متوقف مانده است. او پس از شوک حاصل از واقعه، تحت تأثیر احساسات خود، به جهت رهایی از بحران، بحرانی دیگر می‌آفریند و هرگز به مرحله بازسازی نمی‌رسد. شخصیت نیلی هم تقریباً وضعیتی مشابه کوهیار دارد اما خود مباشرتاً اقدام به قتل نمی‌کند بلکه در یافتن نام شروران به کوهیار کمک می‌رساند. وی همان‌قد انگیزه برای از بین بردن بزهکاران و شروران شهر دارد که قاتل اصلی؛ چراکه پس از دستگیری کوهیار، در جهت ادامه‌دادن نقشه خود و گمراهی کارآگاهان، نفر بعدی در فهرست مظنونین را به قتل می‌رساند.

۲-۵. تطبیق دو رمان با نظریه خنثی‌سازی جرم

در رمان ده سرخپوست کوچک عملکرد وارگریو به عنوان شخصیت محوری داستان که سناریوی قتل نه مجرم را از مدت‌ها قبل نوشته و در یک زمان و مکان خاص آن را به نمایش می‌گذارد حائز اهمیت است. او در نامه‌انتهای داستان، از حقایق پُرده برمی‌دارد که علاوه بر تاریکی‌های روان او، انگیزه و دلایل ارتکاب اعمال مجرمانه‌اش را آشکار می‌سازد. همان‌طور که ذکر شد یکی از فنون خنثی‌سازی جرم، انکار بزه‌دیده و مستحق شمردن اوست. قاضی وارگریو جدا از مشکلات روانی ریشه‌داری که به آن اشاره شد، خود را در جایگاهی می‌بیند که بتواند جهان را از وجود هر مجرمی بزدايد. با این تفکر که قتل مجرمان دورمانده از چشمان قانون می‌تواند به پاک‌شدن جهان و برقراری عدالت به شکل گسترده کمک کند، خود را توجیه می‌نماید که در کمال آرامش جان

انسان‌ها را بگیرد و این عمل را مایهٔ فخر و مباهات خویش بداند. او تمام مقتولین خود را مجرمانی می‌بیند که کیفر کار خود را پس داده‌اند، پس بزه و بزه‌دیدگی در پس ذهن او وجود ندارد. همان‌طور که گفته شد قاضی از قوانین معیوبی که ساخته ذهن خود اوست، تبعیت می‌کند و دائم از عدالت‌دوستی حرف می‌زند. پرواضح است که رفتار او مثال بارز نقض قوانین بشری است. پس این عدالت‌محوری که او را به سمت هر جرمی سوق می‌دهد چیزی جز عدالت شخصی و ذهنی وی نیست؛ لذا او خود را میرا از هرگونه مسئولیت مجرمانه می‌داند.

خسرو کوهیار نیز در رمان *القبای مرگ* مانند وارگریو عمل می‌کند. او نیز برای از بین بردن مجرمان شهر به صورت شخصی و خودجوش دست به جنایات متعدد می‌زند اما تفاوت او با وارگریو در این است که «انتقام» نیروی محرک او برای عمل مجرمانه است. تفاوت دیگر را هم می‌توان انتخاب مهندس نیلی به عنوان همدست و معاون جرم برشمرد. خسرو کوهیار و مهندس نیلی هردو در وضعیتی مشابه هم به سر می‌برند. دو فرد که همسران خود را در عمل مجرمانه آدم‌ربایی از دست داده‌اند و هیچ اطلاعی از آن دو ندارند. پس هردو انگیزه کافی برای انتقام دارند اما کوهیار مباشرتاً به ارتکاب قتل‌ها دست می‌زند و مهندس نیلی به جهت تحصیلات آیتی و روابط عمومی بالا، با دزدیدن اسامی مجرمان از اداره آگاهی، گروگان‌گرفتن یک کارآگاه، در جهت انحراف ذهن پلیس و استفاده از شنود، جهت استراق سمع کارآگاهان، کوهیار را در این هدف مشترک یاری می‌رساند، اما زمانی که خسرو در بازداشت به سر می‌برد، این بار او یک نفر را به قتل رسانده، در آستانهٔ قتل نفر دوم دستگیر می‌شود. همان‌طور که می‌دانیم فعل قتل نفس، سرقت و آدم‌ربایی در همه جای جهان جرم محسوب می‌شود. حال اگر فرد یا افرادی بانیّت برقراری عدالت و مجازات مجرمان، خود مرتکب این اعمال شوند علت را باید در وجود خنثی‌کننده‌ها دانست. انکار بزه‌دیده، محکوم کردن محکوم‌کنندگان و انکار ضوابط و مقررات بر اساس اصل وفاداری در رفتار کوهیار و نیلی هویداست:

* آنان مقتولین را مستحق مرگ می‌دانند پس بزه‌دیده‌ای از نظرشان وجود ندارد؛

* همچنین خود به طور شخصی و انتقام‌جویانه اقدام می‌کنند. می‌توان این‌گونه برداشت کرد که آنان عملکرد کاراگاهان و رفتار قانونی آن‌ها را قبول نداشته و یا دیگر اعتمادی به دستگاه قضا ندارند.

همین‌طور اقدام یاری‌رساننده مهندس نیلی که در جهت پیش‌برد نقشه مجرمانه، نقض قانون کرده و با شگردهایی به اطلاعات اداره آگاهی دسترسی پیدا می‌کند مصداق آخرین مورد است. کوهیار و مهندس هر دو هویت مجرمانه خود را از نظر قانون پنهان می‌کنند؛ چراکه معتقدند عملشان مغایر با هنجارها و قوانین کشور است، اما چون خود را ذی‌حق می‌دانند در قالب یک گروه مجرمانه دو نفره به شکلی مخفیانه اقدام می‌کنند. البته نویسنده اطلاعات زیادی از شخصیت‌ها به ما نمی‌دهد، اما آن‌چه از کلیت ماجرا برداشت می‌شود این است که قاتل در پی ترومای حاصل از یک رخداد مجرمانه تصمیم می‌گیرد که عرصه را برای تمام مجرمان تنگ کند و با از بین بردن آنان: (۱) جهان را از وجود اشرار و متجاوزان پاک نماید؛ (۲) از وقوع آنچه خود به عنوان یک تجربه دردناک پشت سر گذاشته است نسبت به دیگران جلوگیری کند. بنابراین تصور می‌کند که با کشتن اشرار و مجرمان این افراد را به سزای اعمالشان رسانده و آنان مستحق این کیفرند.

۲-۶. بزهکاری و بزه‌دیدگی زنان در دو رمان

آنچه قرار است در این بخش بدان پردازیم، توجه به سه شخصیت زن دو رمان از حیث بزهکاری و بزه‌دیدگی است. ورا کلایتورن، شخصیت زن رمان کریستی، مرتکب قتل عمد از طریق ترک فعل می‌شود و به دلیل انگیزه مالی و کم‌داشت‌های عاطفی خود موجب مرگ یک کودک می‌گردد، اما کسی جز وارگریو و هوگو - نامزد سابقش - از عمل او با خبر نگشته است و او این راز را با خود به سرای باقی می‌برد. اگرچه جرم و گناه زن دیگر داستان، امیلی برنت نیز به واسطه ترک فعل ایجاد می‌شود، ولیکن نویسنده سعی بر آن داشته تا اطلاعات زیادی از شخصیت امیلی به مخاطب ندهد. در واقع اهمیت حضور ورا بسیار بیشتر از سایر شخصیت‌هاست و به همین دلیل نیز قاتل اصلی او را به عنوان آخرین فرد به دست خود مجازات می‌کند؛ کسی که بار گناهانش نسبت به سایرین سنگین‌تر است. اگر بگوییم که عملکرد امیلی به عنوان یک زن مذهبی سنتی، تحت تأثیر ذهنیتی محصور

در عقاید نخ‌نمای گذشتگان صورت گرفته، ورا کلایتورن اما کسی است که با انگیزه کاملاً مادی و با نیرنگ و حيله مرتکب قتل شده است. شاید بتوان گفت دلیل این حجم از تشویش و دگرگونی احوال ورا، حاصل عذاب وجدانی است که با خود حمل می‌کند؛ همان چیزی که در نهایت او را به سمت خودکشی سوق می‌دهد تا نقشه قاضی وارگریو تمام و کمال اجرا شود.

یکی از مباحثی که در جرم‌شناسی بدان پرداخته می‌شود بحث بزهکاری زنان و آمار جنایات آنهاست. «آدولف کتله (Lambert Adolphe Jacques Quételet) و چزاره لومبرزو (Cesare Lombroso) معتقدند که ضعف فیزیکی زنان علت کمتر بودن آمار جرم آنهاست اما این دیدگاه قویاً مورد مخالفت واقع شده است، زیرا حضور زنان در جرائم خدعه‌آمیز بیشتر است» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷: ۹۲). اوتو پولاک (Otto Pollack) در سال ۱۹۵۰، در کتاب *بزهکاری زنان*، نقش اجتماعی زنان و میزان رویت پذیری جرائم آنها را با بزهکاری آنان مرتبط دانست. گفته‌های پولاک در ادامه «نظریه جوانمردی» (Chivalry Theory) قرار می‌گیرد. این نظریه در سال ۱۹۵۰ توسط ایزاک توماس (William Isaac Thomas) مطرح شد. مدافعان این نظریه معتقدند که در سیستم عدالت کیفری، اهمیت زنان کمتر از مردان بزهکار است و این نتیجه نگاه پدرانه و نرمش‌گرایانه نسبت به زنان و نقش‌های کلیشه‌ای آنان نظیر داشتن احساس شرم و نجابت است (ر.ک پاک نهاد، ۱۳۹۹: ۲۳۲). پولاک نیز معتقد بود «زنان مشاغلی چون خدمتکاری، پرستاری، معلمی و خانه‌دار بودن را ترجیح می‌دهند تا بهتر بتوانند مرتکب جرائم غیرقابل کشف شوند؛ همچنین به عقیده وی، زنان بیشتر از آنچه در آمار جنایی منعکس می‌گردد، مرتکب جرم می‌شوند، اما در فرایند کیفری، برخورد ملایم‌تری با آنها شده و کم‌خطرتر از مردان بزهکار محسوب می‌شوند» (همان: ۲۳۲).

از تفکرات پولاک سه مطلب استخراج می‌شود:

- نقش‌های اجتماعی زنان در جامعه به آنها امکان می‌دهد که مرتکب جرائمی شوند که به

دشواری کشف می‌شود؛ مثل مسموم کردن (خانه‌داری)؛

- نقش‌های اجتماعی زنان در انتخاب نوع بزه‌دیده هم مؤثر است. بزه‌دیدگان دارای توانایی جسمی و عقلی اندک (مثل کودک‌آزاری) هستند، زیرا کودک هیچ‌گاه اعلام جرم نمی‌کند؛

- مردان، به دلیل دید جوانمردانه‌ای که نسبت به زنان دارند، حاضر نیستند جرائم آنان را افشا کنند؛ خواه شکات، خواه دستگاه قضایی. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۷: ۹۵؛ نقل از پولاک: ۱۹۵۰)

اگر بخواهیم کمی در بطن ماجرا مذاقه کنیم، می‌بینیم که ورا کلایتورن، پرستار کودکی به نام سیریل هامیلتون است و قصد ازدواج با عموی کودک (هوگو هامیلتون) را دارد، اما ازدواج با هوگو که پول چندانی ندارد برای او سخت است؛ این در حالی است که برادر متوفای هوگو ثروت زیادی برای وراثت خود گذاشته است اما وجود سیریل به عنوان میراث بر مقدم، مانع از رسیدن آن به هوگوست. ورا خوشبختی خود و هوگو را در ثروت و میراثی که وابسته به مرگ سیریل است می‌بیند. از طرفی در متن رمان آمده است؛ «سیریل کودک لاغر و رنگ پریده‌ای بود. از آن بچه‌هایی که احتمالاً تا قبل از رسیدن به سن رشد، جان خود را ازدست می‌دهند» (کریستی، ۱۳۷۵: ۷۶). پس طبق گفته‌های پولاک، ورا کلایتورن، در سودای رسیدن به ثروت و ازدواج با مرد دلخواهش، تصمیم می‌گیرد که مانع را از سر راه خود بردارد؛ لذا مرتکب قتل می‌شود که مقتول آن یک کودک لاغر و ضعیف است. حتی در صورت نداشتن این ویژگی‌ها هم، به جهت کودک بودن مقتول، گفته‌های پولاک قابل تصدیق می‌نمود. همچنین در ادامه باید گفت که زن، قتل به واسطه ترک فعل را انتخاب نموده است؛ جرمی که رد و اثری از سوء نیت وی آشکار نکند و وجهه یک پرستار دلسوز و بی‌گناه را برای او حفظ نماید. او با نقشه‌ای از پیش تعیین شده، علاوه بر اینکه خود را در یک قدمی خوشبختی قلبی قرار می‌دهد، باعث می‌شود که به جهت زن بودن از او رفع اتهام شود، اما آنچه در حقیقت رخ می‌دهد با خواسته او مغایر است. او هرگز با هوگو هامیلتون ازدواج نمی‌کند چرا که مرد به شکل دور آگاهی و ذهن خوانی از ماجرای رخ داده، خبردار می‌گردد.

ورا کلایتورن زنی است که در حسرت یک عشق مانده؛ عشقی که حاضر است برای رسیدن به آن، دست‌های خود را به خون کودکی ناتوان بیالاید. به قدری ازدواج برای او مهم است که حتی در لحظات پایانی عمرش، وقتی در یک حالت سودازده خود را زنده و پیروز این نبرد می‌یابد، تصور می‌کند که هوگو در اتاق به انتظارش نشسته است؛ در حالی که چیزی جز طناب دار انتظار او را نمی‌کشد. او با خود این جملات را تکرار می‌کند: «خب آخر چه شد؟ بله، درسته! او ازدواج کرد و سپس هیچ کس نبود. ازدواج کرد... چقدر بامزه.» (همان: ۲۲۵). ورا کلایتورن نمونه بزهکاری است که در چنگال یک بزهکار دیگر گرفتار می‌شود. در بخش‌های پایانی رمان، وقتی ورا با تنها باقی مانده مجسمه‌های سرخپوست، به استقبال مرگ می‌رود، خود تبدیل به یک بزه‌دیده می‌گردد. شاید عقیده قاضی وارگریو در مورد او درست باشد. اینکه ورا در انتهای قصه زندگی‌اش، پس از قتل نهمین سرخپوست، خود را بابت گناهش مجازات می‌کند.

در سمت دیگر، رؤیا، تنها زن بزه‌دیده داستان *الفبای مرگ* است که اتفاقات ناگوار در زندگی‌اش، او را در معرض بزهکار شدن قرار می‌دهد؛ موقعیت‌هایی چون بازجویی‌های پی‌درپی به عنوان خانواده قربانی، آگاه‌شدن از قاتل بودن برادرش، جعلی بودن مرگ او و در آخر پی‌بردن به انگیزه کارمند اداره آگاهی از خواستگاری او که موقعیت سختی را برایش رقم می‌زند. همه این وقایع می‌تواند بر یک بزه‌دیده تأثیر مخرب بگذارد تا حدی که او را به سمت اعمال مجرمانه متمایل کند اما حضور بموقع مأمور آگاهی و ابراز علاقه او به رؤیا، این شخصیت را از افتادن در ورطه جرم و بزه نجات می‌دهد.

ورا کلایتورن اگرچه خود یکی از قربانیان قاتل اصلی به‌شمار می‌رود اما در گذشته به سبب افکار توطئه‌آمیز و مجرمانه‌اش، موجب مرگ یک کودک بی‌گناه گردیده‌است. آنچه درباره تأثیر نقش اجتماعی زنان در انتخاب نوع بزه و بزه‌دیده و همچنین در برخی موارد افشا نشدن جرائم آن‌ها گفته شد، بر ماجرای کلایتورن قابل تطبیق است. در اثر دیگر، رؤیا کوهیار تنها زن تقریباً پررنگ داستان است که با وجود فشارهای متعدد و دارا بودن شرایط بزهکاری، همچون برادرش، به سمت ارتکاب جرم نمی‌رود. اگرچه او این

توانایی را دارد اما با فکر کردن به یک زندگی جدید خود را از این منجلاب احتمالی دور نگه می‌دارد. با نگاهی دقیق به هر دو شخصیت زن، متوجه می‌شویم که ورا کلاپتورن از یک زندگی آرام و با جایگاه اجتماعی نسبتاً خوب و متعارف، در پی رسیدن به پول و مرد مورد علاقه‌اش، خود را وارد بازی خطرناکی می‌کند که عاقبتی جز نیستی برایش ندارد؛ اما لایلا کسی است که از پس سختی‌ها و با یدک کشیدن عنوان «خانواده قربانی» و «خواهر قاتل» به شکل توامان، سعی می‌کند با تشکیل یک زندگی جدید، انتخاب درستی داشته باشد.

۲-۷. تحلیل دو اثر از حیث نوع جرائم و علت‌شناسی جرم

در هر دو رمان یک قاتل سریالی وجود دارد که قربانیان خود را از میان افراد شرور و بزهکار انتخاب می‌کند. اما هر دو در انگیزه ارتکاب و همچنین در شکل و شیوه پیش برد نقشه قتل‌ها با یکدیگر متفاوتند. طبق تقسیم‌بندی ریمون گسن که جرائم را به دو دسته نیرنگ‌محور و خشونت‌محور تقسیم می‌کند می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که جرم قاضی وارگریو در رده جرائم فسفری و نیرنگ‌محور جای می‌گیرد؛ زیرا که با دقت و ظرافت خاصی طی یک سناریوی غیرقابل پیش‌بینی و بی‌غلط، قتل‌ها را مرتکب شده‌است و برای هر فرد متناسب با ویژگی‌های شخصیتی او عمل می‌کند که این‌ها حاصل هوش زیاد، نبوغ و به‌کارگیری نیروی عقل است. در نتیجه همین نقشه خلاقانه کسی به او شک نمی‌کند و اگر آن‌نامه کذا نوشته نمی‌شد، هیچ‌کس از راز مرگ خاموش آن‌ده نفر در جزیره مطلع نمی‌گشت. این در حالی است که جرم خسرو کوهیار در رده جرائم کلسیمی قرار دارد و علی‌رغم این‌که به نیرنگ نیز آغشته شده اما در رده جرائم خشونت‌محور جای می‌گیرد.

او با روشی یکسان و با استفاده از نیروی جسمانی و توسل به اسلحه، تمام قتل‌ها را به یک شکل انجام می‌دهد و به دلیل نقشه نه‌چندان هوشیارانه‌اش و همچنین زیرکی کاراگاه داستان، در نهایت دستگیر می‌شود. قاتلان هر دو اثر علی‌رغم وجود تفاوت‌ها، در بحث وجود خنثی‌کننده‌ها با یکدیگر اشتراک دارند. هر دو مجرم، در عین واقف بودن به زشتی اعمال مجرمانه و خلاف عرف و قانون بودن آن، با دلیل تراشی و مهار کردن احساس وجدان در درون خود، دست به اقداماتی می‌زنند که عنوان مجرم، بزهکار و حتی قاتل

سریالی را بر خود خواهند گرفت، بدون آنکه از داشتن این عنوان واهمه‌ای به خود راه بدهند؛ چراکه خود را محق در کشتن و مقتولان را شایسته مرگ می‌پندارند. همان‌طور که گفته شد، با وجود شباهت‌هایی میان قاتلان هر دو رمان، در بحث علت‌شناسی جرم، مغایرت آن دو آشکار می‌گردد. قاضی وارگریو که دچار اختلال شخصیت ضداجتماعی و کمی خودشیفتگی است، به سبب رفتارهای خشونت‌آمیز در کودکی، که رگه‌هایی از اختلال سلوک در وی را یادآور می‌شود، همچنین با نیت برقراری عدالت در جهان، تعدادی مجرم را از حیات ساقط می‌کند و در نهایت، به زعم خود، در تکمیل این شاهکار هنری دست به خودکشی می‌زند. رفتار او نمونه کامل رفتار یک بیمار درمان‌نشده است که به جهت برخورداری از امکانات اجتماعی به راحتی عرصه را برای آسیب‌زدن به دیگران، مهیا می‌کند. او در این مسیر همدستی انتخاب نمی‌کند جز در مورد قتل نمایشی خود که آرمسترانگ را فریب می‌دهد تا در پیش‌برد قسمتی از نقشه او را یاری رساند. اما خسرو کوهیار بیمار نیست. او خود یک قربانی است. فردی که در پی رخدادی مجرمانه توانایی کنار آمدن با حقیقت را از دست می‌دهد. به دلیل سپری نکردن دوران سوگ و توقف در دوره خشم، دست به رفتاری انتقام‌جویانه می‌زند. وی، در این مسیر، با اتخاذ همدستی پنهان شدن و انتخاب هویت یک مرده برای خود کمی ذکاوت به خرج می‌دهد اما در نهایت تمام نقشه‌هایش آشکار می‌گردد. شاید بتوان گفت هدف او تنها مجازات اشرار و جلوگیری از اعمال مجرمانه آنهاست و او کاملاً هیجانی و تحت فرمان احساسات خود عمل می‌کند و برعکس وارگریو از دیگر زوایای ماجرا تا حدودی غافل است.

اگرچه هر دو اثر به گونه‌ای نوشته شده‌اند که مخاطب تا انتها، به دنبال قاتل، کنجکاوانه داستان را پی‌می‌گیرد و به افراد مختلفی مظنون می‌شود اما تفاوت‌های چشمگیری نیز میان دو متن وجود دارد. به‌طور کلی، می‌توان گفت اثر آگاتا کریستی بر مبنای شخصیت‌پردازی نگاشته شده و ظرافتی که او در ترسیم قاتلان و نیز شخصیت محوری به کار برده است مثال‌زدنی است. توجه او به نکات روان‌شناسانه در

شخصیت پردازی، کاربرد تعلیق‌های به‌جا، دقت در رفتار و کردار مجرمانه شخصیت‌ها و گره‌گشایی به موقع در داستان، کریستی را از سایر نویسندگان این حوزه متمایز نموده‌است. یکی از وجوه تمایز این رمان با دیگر آثار کریستی عدم وجود کارآگاه و بازشدن گره توسط قاتل اصلی است. در طرف دیگر ماجرا، رمان مهرداد مراد را می‌توان به عنوان یک اثر پیرنگ‌محور نام برد؛ اثری که مخاطب را با داستان خود همراه می‌کند و اطلاعات دقیقی از شخصیت‌ها نمی‌دهد. آنچه در این رمان توجه را جلب می‌کند حضور کارآگاهان متعدّد است. اگرچه عدم وجود کارآگاه در رمان آگاتا کریستی لطمه‌ای به اصل داستان وارد نکرده اما به جرئت می‌توان گفت اثر مهرداد مراد وابسته به حضور کارآگاهان است و نقش اساسی را آنان ایفا می‌کنند. بازگشایی گره داستان توسط یکی از ماموران آگاهی صورت می‌گیرد که اتفاقاً حضور همین فرد در زندگی رویا کوهیار، به عنوان یک فرد آسیب‌پذیر از خانواده بزه‌دیده، مسیر جدیدی به روی او باز می‌کند. شاید بتوان گفت این اثر در ستایش کارآگاهان و با توجه به قشر بزه‌دیده نگاشته شده است و برعکس سایر آثار جنایی تمرکز نسبتاً کمتری روی شخصیت بزه‌کار قرار داده شده است. از ویژگی‌های دیگر این رمان، کشش بالای داستانی، گره‌های بجا و توجه به درام داستانی است که مورد آخر در اثر کریستی کمتر به چشم می‌خورد.

در پایان شاید بتوان گفت احتمال این که رمان *الفبای مرگ* تأثیرپذیرفته از آثار آگاتا کریستی باشد، وجود دارد. این مهم را می‌توان در شکل کلی روایت، که جستجو در باره قاتل است مشاهده نمود. همچنین نام اثر یادآور رمان *قتل الفبایی* (A,B,C Murders) کریستی است که در آن قاتل به ترتیب حروف الفبا قربانی می‌گیرد و این ویژگی در قاتل رمان مهرداد مراد نیز دیده می‌شود. همان‌طور که بیان شد آنچه رمان او را از ده سرخپوست کوچک متمایز می‌کند توجه به پیشبرد داستان از طریق روابط علت و معلولی و توجه حداقلی به شخصیت‌های داستان است.

۳. نتیجه گیری

در رمان ده سرخپوست کوچک و الفبای مرگ، قاتلان سریالی وجود دارند که به شکل پنهانی قربانیان خود را برمی‌گزینند و برای سایر شخصیت‌های داستان ابهام و گره ایجاد می‌کنند. شباهت هر دو شخصیت در محقق دانستن خود است. با توجه به نظریات ماتزا و سایکز در ارتباط با خنثی‌سازی جرم، آنان در ضمیرشان از دلیل و بهانه‌هایی به‌مثابه خنثی‌کننده استفاده می‌کنند تا با ذی‌حق جلوه دادن خود، حس عذاب وجدان را دور کرده، به مقصود مجرمانه برسند. اما تفاوت در اینجاست که شخصیت قاتل، در رمان مراد، خود روزی از سوی یک بزهکار و همچنین با فقدان همسر، دچار آسیب روحی شده‌است و تصمیم به قتل بزهکاران می‌گیرد که این نتیجه همان سوگ است. حال آن‌که شخصیت قاتل، در رمان کریستی، در نتیجه عوامل روان‌شناسانه‌ای که در انتهای داستان هویدا می‌شود و نشانگر وجود یک اختلال روانی در اوست، دست به قتل می‌زند.

همان‌طور که بیان شد، دیدگاه‌های جرم‌شناسانه‌ای نظیر «فنون خنثی‌سازی» که بر مبنای خردمند بودن مجرم استوار است، به‌خوبی بر عملکرد دو شخصیت محوری رمان‌ها منطبق است. تکنیک‌های پنج‌گانه‌ای که بزهکاران، پیش از ارتکاب جرم در ذهن خود به کار می‌گیرند تا عمل مجرمانه را در خیال خود تطهیر نموده و ارتکاب آن را حق مسلم خود بیندارند در این مطالعه بررسی شدند. همچنین نظریه «فعالیت روزمره»، که مبتنی بر همگرایی عوامل سه‌گانه در وقوع جرم است، در این رمان‌های جنایی تحلیل و نمونه‌هایی از این همگرایی و ناهمگرایی در آثار مذکور مشاهده شد.

در ارتباط با شکل و شیوه ارتکاب جرم نیز دو رمان از حیث جرائم خشونت‌محور (کلسیمی) و نیرنگ‌محور (فسفری) بررسی شد و این نتیجه حاصل شد که در رمان ده سرخپوست کوچک نوع جرم قاضی وارگریو، که با هوش و توانایی‌های ذهنی به ارتکاب قتل می‌پردازد، در رده جرائم فسفری قرار می‌گیرد، ولی جرم کوهیار در رمان الفبای مرگ، به‌خاطر اتکا به نیروی انسانی و عدم توجه به نکات جزئی و هشپاری محیطی، در زیرمجموعه جرائم کلسیمی قرار می‌گیرد.

در نتیجه بررسی تطبیقی این دو رمان انگلیسی و ایرانی، از حیث علل و انگیزه شخصیت‌ها از ارتکاب جرم، نیز مشخص شد که در اولی وجود اختلال روانی و در دومی بحران ناشی از بزه‌دیدگی و سوگ، فرد را به سمت ارتکاب بزه سوق داده‌است.

یادداشت‌ها

۱. واژگان روان‌آزار، سایکوپت و دیگرستیز مترادف شخصیت ضد اجتماعی به کار می‌روند.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- انجمن روان‌پزشکی آمریکا (۱۳۹۵). **چکیده ملاک‌های تشخیصی DSM-5**. ترجمه فرزین رضاعی، علی فخرایی، آتوسا فرمند و همکاران. چاپ دوم. تهران: ارجمند.
- انجمن روان‌پزشکی آمریکا (۱۳۹۳). **راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی DSM-5**. ترجمه فرزین رضاعی، علی فخرایی، آتوسا فرمند و همکاران. ویرایش پنجم. تهران: ارجمند.
- برجعلی، احمد؛ عبدالملکی، سعید. (۱۳۹۰). **روان‌شناسی جنایی (رشته روان‌شناسی)**. تهران: دانشگاه پیام نور.
- پاک‌نهاد، امیر. (۱۳۹۹). **دانشنامه جرم‌شناسی نظری**. تهران: میزان.
- خدادادی، ابوالقاسم؛ افتخار، مریم. (۱۳۹۵). «بازتوانی بزه‌دیده در پرتو بزه‌دیده‌شناسی بالینی». **پژوهش حقوق کیفری**، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۱۲۷-۱۵۴.
- رحیمی‌نژاد، اسماعیل؛ آقایی، مهدی؛ قلی‌پور، غلامرضا. (۱۳۹۴). «نظریه خنثی‌سازی جرم و ارتباط آن با عدالت ترمیمی». **پژوهش حقوق کیفری**، سال سوم، شماره ۱۱، صص ۸۵-۱۱۲.
- سادوک، بنجامین جیمز و سادوک، ویرجینیا آلکوت و همکاران. (۱۳۹۴). **خلاصه روان‌پزشکی (علوم رفتاری/ روانپزشکی بالینی)**. ترجمه فرزین رضاعی. جلد دوم. ویراست یازدهم. تهران: ارجمند.

- علیوردی نیا، اکبر؛ علیمردانی، منا. (۱۳۹۶). «کاربست تجربی نظریه فعالیت روزمره در بررسی رفتارهای انحرافی دانشجویان». **جامعه‌شناسی کاربردی**. سال بیست و هشتم، شماره پیاپی ۶۷، شماره سوم، صص ۱-۲۴.
- کریستی، آگاتا. (۱۳۷۵). **وسپس هیچکس نبود**. ترجمه ثریا قیصری. تهران: سمیر.
- کلاتری، مهرداد و فتاحی، راضیه و همکاران. (۱۳۹۴). **سوگ و داغدیدگی در کودکان و نوجوانان**. تهران: ارجمند.
- گسن، ریموند. (۱۳۷۹). «آیا جرم وجود دارد؟». ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. **تحقیقات حقوقی**. شماره ۲۹ و ۳۰، صص ۶۱-۱۰۲.
- مراد امامزاده جعفر، مهرداد. (۱۳۹۶). **القبای مرگ**. تهران: داستان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۷). **جزوه مختصر جرم‌شناسی**. (خلاصه مباحث جرم‌شناسی). گردآوری: مجتبی جعفری.
- یعقوبی، علی و آقایی، جان احمد و کاردوست جورشری، مژگان. (۱۳۹۳). «رویکرد جرم-شناختی جرائم یقه سفیها». **پژوهشنامه حقوق کیفری**. سال پنجم، شماره ۲، صص ۱۹۱-۲۱۹.

ب. منابع لاتین

- Najjar, Esmaeil, Salehi Vaziri, Fatemeh. (2020). "Hercule Poirot and Criminal Psychology: Crime and Detection in Selected Novels of Agatha Christie". *Journal of Language Horizons*. 4 (3).1-11. DOI: 10.22051/LGHOR.2020.32304.1344

